

Terugblik op de droogte van 2018

30 november 2018 | Natuurmonumenten, Landschappen NL en het Wereld Natuur Fonds.

Inleiding

Het is herfst maar onze natuur lijdt nog steeds onder de droogte. Hoewel er op locaties overal in het land sprake is van herstel, is er nog steeds sprake van ernstige neerslagtekorten - op sommige plekken tot wel 400 mm - en historisch lage grondwaterstanden. Volgens prognoses zullen droge zomers zoals in 2018, vaker voorkomen in de toekomst ([bron: KNMI](#)). Ondergetekende organisaties blikken terug op de droogte van 2018. Wat zijn onze waarnemingen uit de natuur? Wat is er goed verlopen en waar zien wij verbeterpunten? Als laatste, doen we enkele aanbevelingen voor een betere voorbereiding op droge zomers zoals die van 2018.

Waarnemingen uit het veld

Water is de basisbouwsteen voor de natuur en op veel plekken lijdt de natuur onder de droogte. Inventarisaties in gebieden van terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties laten zien dat verschillende soorten en ecosystemen forse klappen hebben gekregen. Over het algemeen lijken de robuuste natuurgebieden, en gebieden waar hydrologische herstelmaatregelen succesvol zijn uitgevoerd, minder last te hebben van de droogte vergeleken met de gebieden waarvan onder 'normale' omstandigheden al sprake is van te lage waterstanden, watertekorten en/of slechte waterkwaliteit. Deze natuur kreeg door de droogte een extra klap en laten de gevolgen van de droogte het sterkst zien. Vooral kwetsbare ecosystemen en sterk waterafhankelijk ecosystemen hebben forse klappen gekregen waaronder bijvoorbeeld hoogvenen, laagveengebieden, vennen en beeksystemen. Tevens hebben particuliere terreinbeheerders te maken met de gevolgen van de droogte: niet alleen in (natte)natuurterreinen, maar ook door schade aan monumentale parkbomen en struiken. Over het algemeen lopen kwetsbare planten- en diersoorten meer gevaar door de droogte, met name de kleine (geïsoleerde) en zeldzame soortpopulaties. Daarbij treden er allerlei versterkende effecten op als gevolg van de droogte, zoals natuurbranden, versnelde veenoxidatie, de achteruitgang van waterkwaliteit (en het opwarmen van water), verzilting van het oppervlaktewater en daarmee samenhangende afsluitingsmaatregelen van doorlaten naar zee (vismigratie), of een verhoogd risico op versnelde uitbreiding van invasieve exoten. In enkele situaties is de vraag aan de orde of droogtestress geen onomkeerbare effecten heeft veroorzaakt. In andere situaties zal herstel jaren vergen. In hoeverre de natuur schade heeft ondervonden en zich kan herstellen dat zal de komende tijd moeten blijken.

Structurele verbeteringen zijn nodig

Deze effecten laten zien dat de droogteproblematiek vraagt om een versnelde aanpak voor het robuust maken en het verbinden van natuurgebieden. Hierbij is een robuuste hydrologische inrichting essentieel want de droogte is vaak een extra probleem waar er al sprake is van structurele verdroging. Hydrologische herinrichting op regionaal/nationaal schaalniveau en natuurlijker peilbeheer helpt ook, wanneer zoetwater innamepunten verder van de kust worden verplaatst, in West-Nederland dus naar het oosten. De kwaliteit van het oppervlaktewater blijft dan beter en tegelijk verbeteren de mogelijkheden voor vismigratie en natuurherstel in de Delta. Ook moet gewerkt worden aan gezonde waterecosystemen van goede waterkwaliteit. Zo kan de natuur weerbaar gemaakt worden tegen de droogte. Verbetering van oa. de watercondities is een van de belangrijke factoren voor natuurbehoud en herstel. Oplossingen voor bovengenoemde vraagstukken bieden tevens kansen voor andere uitdagingen, zoals het verminderen van CO₂-emissies en klimaatadaptatie ([PBL, 2018](#)), waar klimaatbuffers een goed voorbeeld van zijn. Het creëren van natuurgebieden biedt kansen om water in tijden van overlast te bergen en in tijden van droogte geleidelijk terug te geven (klimaatbuffers). Kortom, door natuur te verbinden en verdroging aan te pakken wordt de natuur beter weerbaar tegen verdroging én kan de natuur ook een oplossing bieden in tijden van waterdroogte- en overlast.

Wat ging er goed?

In tijden van droogte staan waterschappen en provincies voor moeilijke keuzes bij het nemen van watermaatregelen. In algemene zin kunnen wij constateren dat provincies en waterschappen, weliswaar in verschillende mate, effectief en voortvarend hebben gehandeld met betrekking tot de watertoedeling en/of het operationaliseren van de verdringingsreeks. Onder regie van de waterschappen is gekozen voor een effectief mogelijke mitigatie van negatieve effecten. De organisaties zijn benieuwd in hoeverre met hydrologische herstelprojecten in de afgelopen jaren, het robuust maken van natuur haar waarde laten zien. In gebieden waar inrichting- en herstelmaatregelen voor robuuste inrichting van het watersysteem zijn uitgevoerd lijkt de natuur minder, of later, last van de droogte te hebben gekregen. Voorbeelden die hierop wijzen zijn het Dwingelderveld, het Wisselse Veen en de Springendalse beek. Om een beter beeld te krijgen van effectieve mitigerende maatregelen bij nieuwe droogteperiodes is het van belang om dergelijke 'goede voorbeelden' systematisch te zoeken en te evalueren. Het Kennisnetwerk OBN kan met haar expertise en lopend onderzoek de overheden daarmee helpen.

Wat kan er beter?

Gezien de prognose dat in de toekomst vaker droge zomers kunnen voorkomen, pleiten we voor een betere voorbereiding. Hierbij zou zuinig gebruik van water uitgangspunt moeten zijn. De organisaties verzoeken de bevoegde gezagen de volgende aanbevelingen over te nemen¹:

- De organisaties pleiten voor een klimaatbestendig waterbeheer met het realiseren van een meer robuuste inrichting van watersystemen.
 - Stel, naast de bestaande reeks voor oppervlaktewater, een verdringingsreeks van grondwater in.
 - Geef prioriteit aan het vasthouden van water. Een impuls kan hieraan gegeven worden door het ontwateren te beperken, bijvoorbeeld door in ieder geval de laagste plekken van Nederland niet meer te ontwateren. Het is ook van belang bij beeksystemen te kijken hoe water in de toevoerende (hogere) gebieden beter kan worden vastgehouden. Hier kan de rest van het watersysteem van profiteren.
 - Hanteer hogere waterpeilen waar dat nodig en mogelijk is. Door hogere najaars-, winter- en voorjaarspeilen te hanteren kunnen grondwatersystemen sneller herstellen.
- De organisaties pleiten voor meer grip en inzicht op grondwatersystemen. De druk op het grondwatersysteem neemt toe ten behoeve van diverse sectoren (door bijvoorbeeld grondwaterwinning ten behoeve van andere sectoren, toename in beregening, toename van verdamping van water en een afname in infiltratie van water naar grondwater). Wij vragen verantwoordelijke organisaties deze problematiek beter in beeld brengen en aan te geven hoe er in de toekomst mee kan worden omgegaan.
- Daar waar beregening nodig is, pleiten wij voor het instellen van bufferzones rondom natuurgebieden. Het voorbeeld van waterschap Vechtstromen waarbij een zone rond natuurgebieden is aangewezen waarbinnen een onttrekkingsverbod geldt, zou navolging moeten vinden bij andere Waterschappen. Een buffer van voldoende omvang kan gebieden minder kwetsbaar maken voor droogte en daarmee ook de waterbehoefte van het gebied verminderen.
- In het kader van het TOP-verdrogingsbeleid zijn destijds lijsten met verdroogde gebieden opgesteld die in tijden van droogte met voorrang worden aangepakt. Deze natuurgebieden zijn extra kwetsbaar bij extreme droogte. De organisaties vragen om in de gebieden van de TOP-lijst, versneld structurele maatregelen te nemen. Tevens vragen we een update van de lijst. Een nieuwe verdrogingskaart van Nederland, waaraan wordt gewerkt in opdracht van de provincies, moet nog in 2019 gereed komen, inclusief een inschatting van het effect van klimaatverandering daarop, gekoppeld aan nieuwe KNMI-scenario's voor klimaatverandering.

¹ Hierbij is gebiedsgericht maatwerk van belang: aandacht voor lokale omstandigheden en beoordeling per situatie wat nodig en mogelijk is

- De organisaties pleiten voor het verplaatsen van de zoetwaterinnamepunten stroomopwaarts langs de grote rivieren om verzilting in tijden van droogte te voorkomen. In de eerste plaats zien we oplossingen voor een permanente klimaatbestendige wateraanvoer (Permanent Oostelijke Aanvoer) bij Gouda. Dit helpt de waterafhankelijke natte natuur van het Groene Hart van voldoende en goed water te voorzien en het helpt de vismigratie en natuurherstel in de Delta. Aandachtspunt is dat er voldoende water beschikbaar moet zijn voor kwetsbare natuur, waaronder verdrogende veengronden.
- Het hoofdwatersysteem omvat ook veel natuurgebieden die waterbehoefte hebben die een plek zouden moeten krijgen in de verdringingsreeks (zoals het Haringvliet en de rivieren zelf).
- De organisaties vragen provincies en waterschappen uniformer op te treden m.b.t. de droogteproblematiek. Het voorkomen van droogterisico's voor de (kwetsbare) en beschermde natuur door effectief en sneller noodzakelijke maatregelen in zetten om schade te voorkomen is van groot belang. Wel is gebleken dat nog niet voldoende helder in beeld is waar de natuur in welke mate kwetsbaar is voor de droogte en/of dat een waterkwantiteits- en/of kwaliteitsprobleem is. Dit gaan we nu gezamenlijk met de overheid in beeld brengen. Kennis van de (kwetsbare) natuurgebieden en waterbehoefte van natuur van goede kwaliteit is noodzakelijk. Een goede monitoring en evaluatie is hiervoor wenselijk.
- De organisaties zijn tevens voorstander van een droogtedraaiboek dat handvaten kan bieden in tijden van droogte.

Samenwerking met anderen

De droogte raakt niet alleen de natuur, maar ook andere sectoren, zoals de landbouw, scheepvaart, recreatie en drinkwatersector. Deze sectoren, zijn allen gebaat bij een betere voorbereiding op droge zomers zoals dit jaar. Met het robuust maken van de natuur en het aanpakken van verdroging - via bijvoorbeeld klimaatbuffers, robuuste beekdalen en riviernatuurontwikkeling -, kan de natuur beter weerbaar gemaakt worden tegen verdroging en een oplossing bieden in tijden van wateroverlast. Op die manier kan natuur andere functies, zoals landbouw, scheepvaart en woningbouw helpen. Daarbij is een brede aanpak van maatregelen samen met oa. natuurorganisaties, particulieren en de landbouw gewenst. Iets waar wij bijvoorbeeld in de Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers en het traject naar een Plan Ruimte voor Levende Rivieren al volop ervaring mee hebben. Wij bieden onze kennis en expertise aan, en hopen, samen met waterschappen, provincies en stakeholders, te werken aan een betere inrichting van het watersysteem. Met het bundelen van gezamenlijke krachten en expertises kunnen we werken naar een duurzame waterbalans.

